

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.11562455>

Релігія в соціальних комунікаціях сучасного українського суспільства

Н. І. Парафійник, канд. філос. наук, доцент

Національний аерокосмічний університет

ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут»

Сучасний етап розвитку суспільства характеризується підвищеним інтересом до проблем духовності, у тому числі до релігії. Від найдавніших часів до сьогодення вона існує як форма суспільної свідомості, певний вид духовно-практичного освоєння світу, раціонального та ірраціонального мислення й пізнання людського буття. Релігія – це універсальний соціокультурний феномен, одна з важливих складових людської культури, в основі якої лежить особлива форма суспільної свідомості, що базується на вірі в надприродне.

Релігійний фактор відіграє особливу роль у життєдіяльності соціуму. Він впливає на політику, державу, міжнаціональні відносини, економіку, сім'ю, культуру через діяльність релігійних індивідів, груп, організацій. Релігійні відносини включають у свою структуру різноманітні форми взаємодії. Це не тільки вертикальна форма – взаємодія з надприродним, але й контакти віруючих один з одним та зі «світом», а також відносини: релігія – суспільство, церква – держава; міжконфесійні відносини; відносини між віруючими й невіруючими людьми. Релігійні ідеї, цінності, настанови, стереотипи, культова діяльність і релігійні організації виступають регуляторами поведінки людей у соціумі.

В Україні, як демократичній країні, конституційно закріплено відокремлення церкви від держави й школи від церкви; передбачено законом державну реєстрацію релігійних

організацій, надання їм статусу юридичної особи, світський характер держави; рівність усіх релігійних організацій, віросповідань перед законом, невизнання державою жодної релігії як обов'язкової; невтручання держави в діяльність церков, релігійних організацій, коли ця діяльність не суперечить законодавству. Попри війну держава забезпечує релігійну свободу в Україні без усіляких винятків; свободі совісті загрожує лише російське вторгнення.

Україна є поліконфесійною державою. У ній поширено християнство, іслам, буддизм, іудаїзм, різноманітні нетрадиційні релігії та культури. Україна – це одна з країн із найбільшою релігійною мережею на пострадянському просторі. За часів СРСР у ній було дев'ять офіційно зареєстрованих церков і релігійних течій, зараз їх понад сто двадцять. Слід відзначити, що православ'я як відгалуження християнства було й залишиться головною релігією в Україні. Ознакою сучасної української історії став розкол православної церкви в Україні, який носить скоріше політичний, ніж релігійний характер, провокує міжконфесійні конфлікти та вносить нестабільність у ситуацію в країні. Знаковою подією для православ'я стало отримання Київською митрополією Томосу про автокефалію.

За роки незалежності в Україні відбулося повсюдне повернення релігійним установам цінностей, що раніше їм належали: храмів й інших архітектурних споруд, художніх, культових та історичних цінностей. Воно мало як позитивні, так і негативні наслідки. Це, без сумніву, – відновлення історичної справедливості. Але такі рішення нерідко породжували конфлікти між релігійними та державними установами (між музеєм Києво-Печерська Лавра та однойменним монастирем), призводили до утискання прав установ, що опікувалися або користувалися цими цінностями протягом тривалого часу. Наприклад, повернення територій та будівель релігійним установам у місті Одесі привело до

закриття (без відновлення) міського планетарію, туберкульозного диспансеру, лялькового театру тощо.

Російсько-українська війна, безперечно, впливає й на релігійно-церковне середовище країни. Православна церква (Московського патріархату) у свідомості українців зазнала значних репутаційних втрат (через асоціації з російським агресором). У суспільстві зростає авторитет Православної церкви України. На тимчасово окупованих агресором українських територіях посилюється терор і дискримінація на ґрунті свободи совісті та свободи релігії. Знищують та переслідують релігійні організації різної конфесійної приналежності, позиція яких не відповідає ідеологічним наративам московських окупантів.

Релігійний фактор впливає й на міжнародні відносини країни. Під час візиту до України державний секретар США Ентоні Блінкен спілкувався не лише з керівництвом держави, а й з главою Православної церкви України митрополитом Епіфанієм.

В Україні спостерігають значний вплив релігійних інституцій на суспільні відносини, політичні події. Незважаючи на те, що згідно із Конституцією України, церкву відділено від держави, привертає увагу активна взаємодія влади з релігійними установами, у тому числі в політиці. Вітчизняні політичні партії та окремі політики традиційно використовують церкву в боротьбі за електорат. Так, серед представників електорату Партії «Європейська солідарність» більше вірних ПЦУ і УГКЦ. Серед представників електорату Партії «Опозиційна платформа – за життя» більше вірних УПЦ (МП).

Показовим фактором, який свідчить про політизацію релігії в Україні, є створення та існування політичних партій, ідеологію та програмні документи яких побудовано на релігійно-конфесійній основі. До них відносять Республіканську християнську партію України, Партію

мусульман України, Християнсько-демократичну партію України, Соціально-християнську партію та ін. Існує інтерес і громадян, і політиків до релігійно-політичних проблем, які не знайшли адекватного вирішення в програмах інших політичних сил. Однак ці партії не мають значної підтримки серед громадян і не здатні реально впливати на політичну ситуацію в країні.

Релігійні організації намагаються бути чинниками національного відродження. Парафіяни ПЦУ під час хресної ходи на честь свята Хрещення Русі в основному йдуть з національними прапорами й портретами героїв українського пантеону.

Закон України «Про свободу совісті та релігійні організації» надає право релігійним організаціям здійснювати неприбуткову (добродійну) діяльність. Благодійна діяльність здійснюють через систему матеріальної допомоги різноманітним громадським організаціям та установам, окремим громадянам. Це надання грошової допомоги на збереження й відбудову пам'яток культури та історії, надання допомоги жертвам стихійного лиха, гуманітарна допомога внутрішньо переміщеним особам. Благодійну діяльність часто використовують для активної пропаганди віровчення. Релігія впливає, перш за все, на духовний світ людини, її моральні орієнтації та життєві установки. В Україні відбувається удосконалення служби військового капеланства, утілення в її функціонування кращого закордонного досвіду.

Велике наукове та практичне значення у визначенні місця та ролі релігії в системі суспільних комунікацій українського суспільства засвідчують результати соціологічних досліджень «Українського центру економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова», який здійснює постійний моніторинг церковно-релігійної ситуації в Україні. Ці дослідження вивчають ступінь довіри суспільства,

громадськості до церкви як соціального інституту, громадську думку про роль релігії та церкви в суспільному житті, взаємовідносини між державою та конфесіями, між конфесіями й церквами. Останнє загальнонаціональне дослідження соціологічна служба Центру Разумкова проводила в листопаді 2023 р. за підтримки представництва Фонду Конрада Аденауера в Україні за вибіркою, яка репрезентує доросле населення території України, що перебуває під контролем органів державної влади України (опитування не здійснювали на тимчасово окупованих територіях і на територіях, де проводять бойові дії).

У дослідженні значну увагу було приділено оцінюванню громадянами того, як церква реагує на проблеми та виклики сучасності (зокрема, її діяльності в умовах російської агресії проти України), уявленням громадян про роль і значення соціального служіння релігійних організацій, мотивації релігійних практик. Проведене дослідження показало, що Західний регіон країни характеризується найвищим ступенем віросповідання, а Південь і Схід – найнижчим. Дві третини опитаних вважають себе віруючими. Відбулося зростання кількості віруючих серед молоді, інтелігенції, чоловіків і активних верств населення, збільшилася кількість людей, які визнають позитивну роль церкви в суспільстві. Громадяни України вважають, що церковно-релігійні об'єднання в Україні позитивно проявили й проявляють себе в наданні людям психологічної підтримки в кризових ситуаціях (епідемія COVID-19, війна), у моральному вихованні дітей і підлітків, благодійній діяльності.

Релігія не тільки може сприяти консолідації суспільства, а й породжувати протистояння представників різних вірувань, негативно впливати на життя людей. Достатньо згадати трагедію людей, що стали жертвами «Білого Братерства», «Посольства Божого» Сандея Аделаджі, бійки між

православними вірянами Московського та Київського патріархатів.

Релігія та церква будуть і надалі відігравати активну роль у житті українського суспільства. В умовах повномасштабної війни держава й релігійні організації повинні об'єднувати свої зусилля щодо виховання в громадян країни любові до рідної землі, держави, їхнього захисту від агресії ворога; формувати готовність до подолання труднощів сьогодення.